

ROYAL ASIATIC SOCIETY
OF
BENGAL

DATE LABEL

The Book is to be ~~returned~~ on
the date last stamped

7 12 49

16 10 100

12 APR 1952

20 MAY 1962

31 JUL 1968

16011

1.8

18391

श्रीमद्गुप्तीश्वरस्य मानवादिशास्त्रोत्पत्त्यापाठनाद्विशावधर्मधार-
 णधुरंधरस्य विविधानव्याख्याविवर्धनविभातिभानोत्सुकस्य श्री. सी.
 एस. आय. सी. आय. इ. इत्यादिधार्मिको महाराजरीजोप-
 नस्य श्रीरामसिंहवर्मणः समीपमुपलोकयति स्वसंस्कृतां प्रेक्षावदुप-
 कारकविषयकपरिच्छेदपरिष्कृतां शार्ङ्गधरपद्धतिमैत्रेयाचार्योपाध्याय-
 यपयोधिकलानिधिश्रीहर्म्यारदेवसभारत्नराघवदेवपौत्रेण दामोदरपु-
 त्रेण शार्ङ्गधरेण संकलितां महाराजनिरुपधिमैत्रीगुणसंदानितान्तःकरण

डा. पी. पाटर्मनः

The Department of Public Instruction, Bombay.

THE PADDHATI

OF

SARNGADHARA

A SANSKRIT ANTHOLOGY.

EDITED BY

PETER PETERSON, M. A.,

Professor of Sanskrit and Acting Principal, Elphinstone College, Bombay

Vol. I.

THE TEXT.

Registered for Copyright under Act XXV. of 1867.

Bombay:

GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT:

1888

[All rights reserved.]

Price Rupees 5 as 6.

BOMBAY SANSKRIT SERIES No. XXXVII.

S
894.2108
- S 246 p.p

BOMBAY.

PRINTED AT THE EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

To

HIS HIGHNESS

MAHARAJA RAJA RAM SING, G.C.S.I., C.I.E.,
RAO OF BOONDI,

TO BY A FORTUNE RARE IN INDIA POSSESSES BOTH
THE LANDS AND THE LEARNING OF HIS ANCESTORS,

THIS EDITION OF A WORK WRITTEN BY A
GRANDSON OF THE CHIEF MINISTER OF THE
RENOWNED HAMMIRA IS MOST RESPECTFULLY
DEDICATED BY HIS HIGHNESS

OBEDIENT SERVANT,

PETER PETERSON

Mumbai, 29th October 1888.

PRÉFATORY NOTE TO THE TEXT.

1
Edition of the Anthology of Sarvagadhara is based upon
existing manuscripts.

An incomplete manuscript procured by me for the
ment of Bombay in the year 1886-7. Leaves 1 to 253,
in the middle of our No. 4453. There is therefore no
indication it can only be conjectured from the appearance of
manuscript that it belongs to the 16th century. It is, so
can judge, very correct.

A complete copy also procured by me in 1886-7 for the
ment of Bombay. Leaves 1 to 295, containing the book
or No. 4620, the proper end. Very beautifully written
in scribe; but neither so old nor so correct as A.

2
A manuscript belonging to my friend Pandit Durgā-
d. Samvat 1776. Complete, and containing the Khadga-
sha chapter (placed by me at the end of the book as an
index) after the Turangprasana chapter, as in Aufrecht's
C.

3
An incomplete copy lent to me by Mr. Jyeshtharam
midya. Leaves 1 to 144, stopping in the middle of our
558.

4
A manuscript lent to me, through Mr. Jyeshtharam Mu-
ti, our enterprising Sanskrit bookseller, by Seth Dhanraj
vaji. Samvat 1819. Complete.

F. A copy kindly lent to me from the Palace Library Jodhpore, by H. H. the Maharaja, through His Excellency C. Sir Pertab Singh. Samvat 1877. This manuscript was used for the last part of the book, where A was wanting.

A full critical apparatus, with notes to the book, and Introductory Sketch of the Literature embraced in it, will ~~appear in~~ a second volume, which I hope to put out next year.

PETER PETERSON.

Bombay, 27th September 1888.

शार्ङ्गधरपदुतिपरिच्छेदसूचीपत्रम्

परिच्छेद- संख्या	परिच्छेदनामानि	आरम्भ- श्लोकाङ्कः	पराङ्कः
१	कविवेशवर्णनम्	१	१
२	अनुक्रमणिका	१३	१
३	नमस्कृतिः	५७	७
४	आशिषः	८७	७
५	सुभाषितप्रशंसा	१३१	२३
६	काव्यप्रशंसा	१४५	२४
७	सामान्यकविप्रशंसा	१५५	२५
८	विशिष्टकविप्रशंसा	१७२	२८
९	कुर्यादनिन्दा	१९१	३१
१०	पण्डितप्रशंसा	१९७	३२
११	कृपाण्डितनिन्दा	२०५	३३
१२	महतां प्रशंसा	२०९	३४
१३	धीरप्रशंसा	२२४	३६
१४	सज्जनप्रशंसा	२३१	३७
१५	मनस्विप्रशंसा	२५२	४०
१६	उदारप्रशंसा	२६८	४२
१७	तेजस्विप्रशंसा	२८२	४४
१८	गुणप्रशंसा	२९०	४५
१९	संगोपप्रशंसा	३०७	४७
२०	संसर्गप्रशंसा	३२१	४९
२१	धनप्रशंसा	३३२	५१
२२	दुर्जननिन्दा	३४५	५२
२३	कृपणनिन्दा	३७८	५६
२४	याचकनिन्दा	३९२	५८
२५	वरिष्ठनिन्दा	४०५	६०
२६	मर्त्यनिन्दा	४१३	६१
२७	तृष्णानिन्दा	४१९	६२
२८	लाभनिन्दा	४२८	६३
२९	उवाख्यानम्	४३५	६४
३०	उदासाख्यानम्	४४४	६७
३१	प्रकीर्णकाख्यानम्	४६३	६९
३२	समस्याख्यानम्	४९४	७२
३३	प्रशंसकापह्नुति-कुटाख्यानम्	५१४	७६

रिच्छेद- संख्या	परिच्छेदनामानि	आरम्भ- श्लोकाङ्कः	श्लोकाङ्कः
३४	क्रियागुप्त—कर्तृगुप्त—कर्मगुप्त—संघि- गुप्त—विन्मुक्ती - चित्र—भाषाचि- वाख्यानम्.....	५३४	८२
३५	पञ्चाक्षराख्यानम्	५५१	८७
३६	ज्ञानि	५६९	९१
३७	सवाचार	५९८	९७
३८	धर्मविश्रुति	६६५	१०५
३९	पातकार्त्तविश्रुति:	६७६	१०९
४०	खेचरभूचरणं पूर्वं सूर्यान्त्याक्त्य	७३७	११४
४१	चन्द्रान्त्याक्त्य:	७४८	११६
४२	मेषान्त्याक्त्य	७६५	११८
४३	वाय्वान्त्याक्त्य	७९०	१२२
४४	हिरान्त्याक्त्य	७९६	१२३
४५	मधुकर्णान्त्याक्त्य	८१५	१२७
४६	कर्णिकान्त्याक्त्य	८३८	१३१
४७	चातकान्त्याक्त्य	८५२	१३३
४८	मयूरान्त्याक्त्य	८६७	१३५
४९	शुकान्त्याक्त्य	८७४	१३७
५०	काकान्त्याक्त्य:	८८०	१३८
५१	बकान्त्याक्त्य:	८८९	१४०
५२	खद्योतान्त्याक्त्य	८९६	१४१
५३	सिंहान्त्याक्त्य	९००	१४२
५४	गजान्त्याक्त्य	९१८	१४५
५५	हरिणान्त्याक्त्य	९३७	१४८
५६	करभान्त्याक्त्य:	९५०	१५१
५७	वृषभान्त्याक्त्य:	९६१	१५३
५८	सामान्यवृक्षान्त्याक्त्य	९७१	१५४
५९	वृक्षावशेषान्त्याक्त्य	९८७	१५७
६०	पर्वतान्त्याक्त्य	१०६४	१५२
६१	अरण्यान्त्याक्त्य:	१०७४	१७४
६२	समग्रान्त्याक्त्य	१०७७	१७५
६३	रत्नान्त्याक्त्य	१०९८	१७९
६४	शूलान्त्याक्त्य	१११४	१८५

परिच्छेद- संख्या	परिच्छेदनामानि	आरम्भ- श्लोकाङ्कः	प्रशङ्काः
६५	नयन्यान्त्यः.....	११२१	१८२
६६	नटाकान्यान्त्यः	११२६	१८३
६७	कमलान्यान्त्यः.....	११३३	१८५
६८	कुपान्यान्त्यः	११४५	१८६
६९	मरुस्थलान्यान्त्यः	११५०	१८७
७०	मावानलान्यान्त्यः	११५५	१८८
७१	संकीर्णान्यान्त्यः	११६०	१८९
७२	सामान्यराजप्रशंसा	१२१८	१९१
७३	विशिष्टराजवर्णनम्	१२४७	२०४
७४	अग्निपलायनम्	१२६७	२०८
७५	राजनीतिः	१२८१	२१०
७६	नीतिः	१४२०	२२७
७७	मिश्रकनीतिः	१५२१	२३१
७८	राजप्रशंसा	१५६०	२४४
७९	नगरप्रशंसा	१५९८	२४९
८०	धनुर्वेदः	१७१४	२६३
८१	गान्धर्वशास्त्रम्	१९४२	२९०
८२	वृक्षायुर्वेदः-उपवनविनोदः	२०८५	३०९
८३	शकुनज्ञानम्	२३१९	३४०
८४	पशूनां लक्षणानि चिकित्सा च.....	२८१७	४०९
८५	विषापहरणम्	२८५९	४१४
८६	भूतविद्या	२९६६	४२८
८७	बालप्रशंसापञ्चमम्	२९७४	४३०
८८	कौतुकानि	२९७८	४३१
८९	कल्पस्थानम्	३०२७	४३७
९०	केशरञ्जनम्	३०५५	४४१
९१	सामान्यभृङ्गारसनिर्देशः	३०७३	४४३
९२	स्त्रीपुरुषजातिभेदः	३०९१	४४६
९३	स्त्रीपुरुषसंयोगविवृतिः	३१२२	४५०
९४	स्त्रिसंवाप्रकारः	३१३४	४५१
९५	संक्रान्तिख्यानभाव-हाव-विवृतिः	३१४४	४५२
९६	बालावर्णनम्	३२६४	४६९
९७	ययःसधिवर्णः	३२७०	४७०

परिच्छेद संख्या	परिच्छेदनामानि	आरम्भ- श्लोकाङ्क	पृष्ठाङ्कः
१८	तरुणीपृथग्वयवर्णनम्	३२८६	४७३
१९	समग्रस्त्रीस्वरूपवर्णनम्	३३६०	४८९
१००	विप्रलम्भशृङ्गारि प्रियप्रस्थानवर्णनम् ...	३३८१	४९१
१०१	नायक प्रति नायिकाङ्किः	३३९३	४९३
१०२	विद्विष्यवस्थावर्णनम्	३३९८	४९४
१०३	नायिका प्रति सखीवचनम्	३४१४	४९७
१०४	वियोगिनीप्रलापा	३४२४	४९९
१०५	नायक प्रति वृत्तिप्रपणम्	३४३८	५०२
१०६	वियोग्यवस्थाप्रलापवर्णनम्	३४४५	५०३
१०७	नायकस्यापि वृत्त्युक्ति	३४७३	५०९
१०८	नायिका प्रति नायकावस्थावर्णनम् ...	३४९७	५१३
१०९	वृत्त्युपहासप्रभी	३५०५	५१५
११०	संयोगशृङ्गारि परस्परौयलोकनम् ...	३५१४	५१७
१११	प्रियार्तिध्याविक्रम	३५२६	५१९
११२	मतिनीमानाख्यानम्	३५३३	५२०
११३	कलहान्तरिताप्रलापाविक्रम	३५४१	५२२
११४	नायकयोरुक्तिप्रत्युक्ती	३५५४	५२४
११५	नायकशिष्यानायकानुनयौ	३५६६	५२७
११६	परस्परप्रसाद	३५७५	५२९
११७	सूर्यास्तवर्णनचक्रवाकावस्थाने	३५८३	५३०
११८	तपोवर्णनम्	३५०१	५३४
११९	अभिसारकासञ्चारः	३५१०	५३६
१२०	चन्द्राक्षवर्णनम्	३५२१	५३८
१२१	पानगोष्ठीवर्णनम्	३५४७	५४३
१२२	चाटुश्रुतक्रीडासुरतप्रशंसा	३५५४	५४४
१२३	नववधूसंगमः	३५६९	५४७
१२४	सुरतकलिकथनम्	३५७९	५४९
१२५	विपरीतगतम्	३५९४	५५२
१२६	सुरतनिवृत्तिः	३७०३	५५३
१२७	निर्धायक्रीडनाविक्रम	३७११	५५५
१२८	प्रभातवर्णनम्	३७१७	५५६
१२९	प्रभातवायुसूर्योदयवर्णनम्	३७२९	५५९
१३०	संयोगाविष्करणम्	३७३९	५६१
१३१	सर्गवर्णनकुलपञ्चुत्त	३७५०	५६३

परिच्छेद- संख्या	परिच्छेदनामानि	आरम्भ- श्लोकाङ्कः	श्लोकाङ्कः
१३२	असनीचरितम्	३७६१	५६५
१३३	कनुवर्णने वसन्तस्वभावाख्यानम्	३७८३	५६९
१३४	मीढमस्वभावाख्यानम्	३८२४	५७७
१३५	वर्षास्वभावाख्यानम्	३८६२	५८५
१३६	शरत्स्वभावाख्यानम्	३९०२	५९२
१३७	हेमन्तस्वभावः	३९१९	५९६
१३८	शिवाशरस्वभावः	३९३५	५९९
१३९	समिधाख्यानम्	३९४९	६०२
१४०	वीरसन्निवेशः	३९६१	६०४
१४१	कण्ठसन्निवेशः	३९९७	६१०
१४२	अङ्गुतरसन्निवेशः	४०१६	६१३
१४३	हाथ्यसन्निवेशः	४०२६	६१५
१४४	भयानकरसन्निवेशः	४०६५	६२०
१४५	बीभत्ससन्निवेशः	४०७५	६२२
१४६	रोङ्गसन्निवेशः	४०८०	६२३
१४७	शान्तरसन्निवेशः	४०८९	६२५
१४८	अनित्यतानरूपणम्	४१११	६२९
१४९	विषयोपहासः	४१३८	६३३
१५०	पञ्चात्तापः	४१५०	६३५
१५१	कालचरितम्	४१६३	६३७
१५२	विवेकः	४१७१	६३९
१५३	उपदेशः	४१७९	६४०
१५४	कालसंख्यानम्	४२५८	६४२
१५५	शारीरम्	४२७१	६४१
१५६	योगः	४३४७	६४९
१५७	हठयोगः	४३७२	६६२
१५८	मार्कण्डेयात्रिसाधितो द्वितीयो हठयोगः	४४२०	६६९
१५९	मनोस्थिराकरणप्रभावः	४४९७	६७८
१६०	योगमार्गमा	४५०५	६७९
१६१	योगिचर्या	४५४७	६८४
१६२	अरिष्टज्ञानम्	४५६४	६८६
१६३	विवेकमुक्तिकथनम्	४५९१	६८९
	मन्यप्रशंसा	४६१७	६९३
	स्वप्नपरीक्षा	४६२९	६९५
		४६८९	७०३

शाङ्गधरपद्धतिः

अथ कविवंशवर्णनम् ॥ १ ॥

1

यस्मिन्बुद्धदसंकरा इव बहुव्रज्जाण्डखण्डाः क्वचि-
द्भ्रान्ति क्वापि च सीकरा इव विरिञ्चयाद्याः स्फुरन्ति भ्रमात् ।
चिद्रूपा लहरीव विश्वजननी शक्तिः क्वचिद्द्योतते
स्वानन्दामृतनिर्भरं शिवमहापाथेऽनभिं तं नुमः ॥ १ ॥

2

पुरा शाकंभरीदेशे श्रीमान्हम्मीरभूपतिः ।
चाहुवाणान्वये जातः ख्यातः शौर्य इवार्जुनः ॥ २ ॥

3

तस्याभवत्सभ्यजनेषु मुह्यः
परोपकारव्यसनेकनिष्ठः ।
पुरंदरस्येव गुरुर्गरीया-
न्दिजायमी राघवदेवनामा ॥ ३ ॥

4

गोपालदामोदरदेवदास-
संज्ञा बभूवुस्तनयास्तदीयाः ।
नेत्रावतारा इव चन्द्रमौले-
रपाकृतध्वान्तगणास्त्रयोपि ॥ ४ ॥

5

तेषां मध्ये यस्तु दामोदरोभू-
दुत्पाद्य त्रीनस्मजान्वीतरागः ।

भागीरथ्यां शुद्धदेहं विधाय

ज्ञानादात्मन्येव निष्ठां जगाम ॥ ५ ॥

6

ज्येष्ठः शार्ङ्गधरस्तेषां लघुर्लक्ष्मीधरस्ततः ।

कृष्णो नु जस्ततरनेषां त्रयस्त्रेताम्रितेजसः ॥ ६ ॥

7

जयति शार्ङ्गधरस्त्रिपुरापद-

द्वयकुशेशयकोशमधुग्रतः ।

सरससूक्तिसुधोषकलानिधिः

कविकरीन्द्रकदम्बमुगाधिपः ॥ ७ ॥

8

यद्यपि गुणैर्घनिलयः खलशैलध्वंसने जिष्णुः ।

तदपि विमलहृदयान्तरसज्जनलोकस्य दासोसौ ॥ ८ ॥

9

ते सज्जनाः सुकविशाखिकवित्त्वपुष्पा-

ण्यादाय गुम्फितवतः सुगुणैर्ममैतन् ।

संधारयन्तु कुसुमोज्ज्वलहाररूपं

कण्ठे सुभाषितमपास्तसमस्तदोषम् ॥ ९ ॥

10

न शार्ङ्गधरपद्धतिः खलजनस्य योग्या भवे-

त्सुभाषितरसोर्मयः सुकृतिलोकपेया यतः ।

सुधामदितिनन्दना दिवि पिबन्ति हृष्टान्तरा-

स्तयैव तमसः शिरो झटिति खण्डितं श्रूयते ॥ १० ॥

11

आनन्दाय सतां भूयात्सुभाषितमिदं मम ।

पृथक्पद्धतिसंमिश्रपरिच्छेदैर्मनोरमम् ॥ ११ ॥

12

आद्यैर्मद्विहितैः पद्यैः कियद्भिरपरैरपि ।

युता पद्धतिरेषास्तु सज्जनानन्ददायिनी ॥ १२ ॥